Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

JADID MA'RIFATPARVARLARI MEROSIDA VATANPARVARLIK G'OYALARINING PEDAGOGIK VA MA'NAVIY ASOSLARI

Turgunbayev Toxirjon Abdugafurovich
Farg'ona davlat universiteti harbiy ta'lim fakulteti, umumqo'shin tayyorgarlik sikli dotsenti, iste'fodagi podpolkovnik

Annotatsiya: *Mazkur maqolada jadid ma'rifatparvarlari merosida vatanparvarlik g'oyalarining pedagogik va ma'naviy asoslari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy va Abdurauf Fitratning ma'rifatparvarlik qarashlari asosida milliy o'zlikni anglash, Vatanga sadoqat, axloqiy kamolot va yosh avlod tarbiyasining o'zaro aloqadorligi yoritilgan. Shuningdek, jadidlar merosining zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyati ochib berilib, undan o'quvchilarda milliy g'urur, fuqarolik mas'uliyati va vatanparvarlik fazilatlarini shakllantirishda foydalanish imkoniyatlari asoslangan.*

Kalit so'zlar: *jadidchilik, ma'rifatparvarlik, vatanparvarlik, milliy o'zlikni anglash, ma'naviyat, pedagogik meros, axloqiy tarbiya, milliy qadriyatlar, yoshlar tarbiyasi, fuqarolik mas'uliyati.*

PEDAGOGICAL AND SPIRITUAL FOUNDATIONS OF PATRIOTIC IDEAS IN THE LEGACY OF JADID ENLIGHTENERS

Abstract: *This article provides a scientific and theoretical analysis of the pedagogical and spiritual foundations of patriotic ideas in the legacy of Jadid enlighteners. Drawing on the educational and enlightenment-oriented views of Mahmudkhoja Behbudi, Abdulla Avloni, and Abdurauf Fitrat, it explores the interrelationship between national identity, devotion to the homeland, moral development, and the upbringing of the younger generation. Furthermore, the article highlights the significance of the Jadid legacy in contemporary education and upbringing and substantiates the possibilities of using this heritage to foster national pride, civic responsibility, and patriotic qualities among students.*

Keywords: *Jadidism, enlightenment, patriotism, national identity, spirituality, pedagogical heritage, moral education, national values, youth education, civic responsibility.*

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ДУХОВНЫЕ ОСНОВЫ ИДЕЙ ПАТРИОТИЗМА В НАСЛЕДИИ ДЖАДИДСКИХ ПРОСВЕТИТЕЛЕЙ

Аннотация: *В данной статье представлен научно-теоретический анализ педагогических и духовно-нравственных основ патриотических идей в наследии*

Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

джадидских просветителей. На основе просветительских взглядов Махмудходжи Бехбуди, Абдуллы Авлони и Абдурауфа Фитрата раскрывается взаимосвязь осознания национальной идентичности, преданности Родине, нравственного совершенствования и воспитания подрастающего поколения. Кроме того, раскрывается значение наследия джадидов в современном образовательном и воспитательном процессе, а также обосновываются возможности его использования для формирования у учащихся национальной гордости, гражданской ответственности и патриотических качеств.

Ключевые слова: *джадидизм, просветительство, патриотизм, осознание национальной идентичности, духовность, педагогическое наследие, нравственное воспитание, национальные ценности, воспитание молодёжи, гражданская ответственность.*

KIRISH

Jadid ma’rifatparvarlari merosi o‘zbek xalqining milliy uyg‘onishi, ma’naviy taraqqiyoti va vatanparvarlik tafakkurining shakllanishida muhim tarixiy-pedagogik ahamiyat kasb etadi. Jadidlar o‘z faoliyatida xalqni ilm-ma’rifatli qilish, milliy o‘zlikni anglash, yosh avlodni yuksak axloqiy fazilatlar ruhida tarbiyalash hamda Vatan ravnaqi uchun mas’uliyat hissini shakllantirish g‘oyalarini ustuvor yo‘nalish sifatida ilgari surganlar. Ayniqsa, Mahmudxo‘ja Behbudiy, Abdulla Avloniy, Abdurauf Fitrat kabi ma’rifatparvarlarning ilmiy-pedagogik va adabiy merosida vatanparvarlik, ma’rifat, milliy g‘urur va ma’naviy kamolot masalalari o‘zaro uzviy bog‘liqlikda namoyon bo‘ladi.

Bugungi globallashuv sharoitida jadidlar merosining pedagogik va ma’naviy asoslarini chuqur o‘rganish, undan yosh avlodda milliy qadriyatlarga hurmat, fuqarolik mas’uliyati va Vatanga sadoqat tuyg‘ularini rivojlantirishda samarali foydalanish dolzarb ilmiy-amaliy vazifalardan biridir. Shu nuqtayi nazardan, mazkur maqolaning maqsadi jadid ma’rifatparvarlari merosida vatanparvarlik g‘oyalarining mazmun-mohiyatini ochib berish hamda ularning zamonaviy ta’lim-tarbiya jarayonidagi pedagogik va ma’naviy ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslashdan iborat.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Jadid ma’rifatparvarlari merosida vatanparvarlik g‘oyalarining pedagogik va ma’naviy asoslarini o‘rganish milliy pedagogik tafakkur, ma’rifatparvarlik harakati hamda ma’naviy-axloqiy tarbiya masalalarini o‘zaro uzviylikda tahlil etishni taqozo qiladi. Mahmudxo‘ja Behbudiyning ma’rifatparvarlik qarashlari, Abdulla Avloniyning «Turkiy guliston yoxud axloq» asarida ilgari surilgan axloqiy tarbiya tamoyillari, Abdurauf Fitratning millat taraqqiyoti va yosh avlod kamolotiga doir fikrlari jadidlar pedagogik merosining muhim

Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

nazariy asoslarini tashkil etadi. Xususan, Avloniy qarashlarida tarbiya inson kamolotini belgilovchi asosiy omillardan biri sifatida talqin qilinib, shaxsning ma'naviy yetukligi va jamiyat oldidagi mas'uliyati bilan bog'liq holda yoritiladi. Jadidlarning ta'lim, tarbiya, milliy o'zlikni anglash va ijtimoiy taraqqiyotga oid g'oyalari vatanparvarlikni shunchaki hissiy tuyg'u emas, balki bilim, ong, axloqiy mas'uliyat va amaliy faoliyat bilan uyg'unlashgan ma'naviy sifat sifatida baholash imkonini beradi.

Mazkur tadqiqotning metodologik asosini tarixiylik, xolislik, tizimli tahlil va uzviylik tamoyillari tashkil etadi. Tadqiqot jarayonida tarixiy-qiyosiy tahlil orqali jadid ma'rifatparvarlarining vatanparvarlik va tarbiyaga oid qarashlari o'rganildi, kontent-tahlil yordamida ularning asarlarida aks etgan ma'rifat, milliy g'urur, axloqiy kamolot va Vatanga sadoqat tushunchalarining mazmuni tahlil qilindi. Shuningdek, tizimli tahlil va pedagogik umumlashtirish metodlari asosida jadidlar merosining zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonidagi ahamiyati ochib berildi. Ushbu metodologik yondashuv jadidchilik g'oyalarining tarixiy mazmunini aniqlash, ularning pedagogik imkoniyatlarini asoslash hamda yosh avlodda vatanparvarlik fazilatlarini shakllantirishga doir ilmiy xulosalarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

MUHOKAMA

Jadid ma'rifatparvarlari merosida vatanparvarlik g'oyalarining pedagogik va ma'naviy asoslarini tahlil qilish ushbu tushunchaning milliy o'zlikni anglash, ma'rifiy yuksalish va axloqiy kamolot bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi. Jadidlar talqinida Vatanga muhabbat, avvalo, xalqning ilmiy-ma'rifiy salohiyatini oshirish, millat ravnaqi uchun mas'uliyatni his etish va jamiyat taraqqiyotiga munosib hissa qo'shish orqali namoyon bo'ladi. Shu jihatdan, Mahmudxo'ja Behbudiy, Abdulla Avloniy va Abdurauf Fitratning pedagogik-ma'rifiy qarashlari vatanparvarlik tarbiyasining mazmunini boyituvchi muhim nazariy manba hisoblanadi.

Jadidlarning ma'naviy merosida ta'lim va tarbiya masalalariga alohida e'tibor qaratilgani vatanparvarlikni shakllantirishda bilim, axloqiy mas'uliyat va ijtimoiy faollikning o'zaro uyg'unligini ta'minlaydi. Xususan, Abdulla Avloniyning «Turkiy guliston yoxud axloq» asarida ilgari surilgan tarbiya, yaxshi xulq va insoniy fazilatlar haqidagi qarashlar yosh avlodni ma'naviy yetuk shaxs sifatida shakllantirish bilan bevosita bog'liqdir. Behbudiy va Fitratning ma'rifatparvarlik g'oyalari esa millat istiqbolini ta'lim sifati, ijtimoiy ong va ma'naviy taraqqiyot bilan uyg'un holda tushunish zarurligini namoyon etadi.

Mazkur qarashlarni zamonaviy pedagogik jarayon bilan qiyosiy o'rganish jadidlar merosidan vatanparvarlik tarbiyasida samarali foydalanish imkoniyatlarini ochib beradi. Jumladan, ta'lim muassasalarida jadidlar asarlarini o'rganish, tarixiy-ma'rifiy uchrashuvlar tashkil etish, munozara va loyiha faoliyatini yo'lga qo'yish orqali o'quvchilarda milliy qadriyatlarga hurmat,

Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

mustaqil fikrlash va fuqarolik mas'uliyatini rivojlantirish mumkin. Bunda vatanparvarlikni faqat tarixiy shaxslar faoliyatini o'rganish bilan cheklamasdan, uni kundalik xulq-atvor, bilim olishga intilish, jamoat manfaatlariga hurmat va jamiyat taraqqiyotiga daxldorlik hissi bilan bog'lash muhimdir.

Shunday qilib, jadid ma'rifatparvarlari merosining pedagogik va ma'naviy ahamiyati vatanparvarlikni shaxsning intellektual, axloqiy va ijtimoiy kamoloti bilan uyg'un holda shakllantirishga xizmat qilishi bilan belgilanadi. Ularning qarashlarini zamonaviy ta'lim-tarbiya mazmuniga ilmiy asosda integratsiya qilish milliy tarbiya samaradorligini oshirish va ma'naviy barkamol avlodni voyaga yetkazishning muhim omillaridan biri hisoblanadi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari jadid ma'rifatparvarlari merosida vatanparvarlik g'oyalarining pedagogik va ma'naviy asoslari o'zaro uzviy bog'liq bo'lgan yaxlit tarbiyaviy tizimni tashkil etishini ko'rsatadi. Jadidlarning ilmiy-ma'rifiy va adabiy merosini tahlil qilish asosida vatanparvarlikning mazmuni milliy o'zlikni anglash, ilm olishga intilish, yuksak axloqiy fazilatlarni egallash hamda jamiyat va Vatan ravnaqi uchun mas'uliyatni his etish kabi muhim tarkibiy qismlarni qamrab olishi aniqlandi.

Tahlillar, birinchi navbatda, ta'lim va ma'rifat vatanparvarlikni shakllantirishning muhim pedagogik omili ekanligini namoyon etdi. Mahmudxo'ja Behbudiy qarashlarida xalqni ma'rifatli qilish va zamonaviy bilimlarni egallash milliy taraqqiyotning muhim sharti sifatida namoyon bo'lsa, Abdulla Avloniy merosida axloqiy tarbiya, insoniy fazilatlar va shaxs kamolotiga alohida e'tibor qaratiladi. Abdurauf Fitratning ma'rifiy qarashlarida esa millatning istiqboli, ijtimoiy ong va yosh avlodning intellektual salohiyati masalalari muhim o'rin tutadi. Ushbu qarashlarning umumiy jihati shundaki, Vatanga xizmat qilish bilimli, ma'naviy yetuk va ijtimoiy mas'uliyatli shaxsni tarbiyalash bilan chambarchas bog'liqdir.

Ikkinchidan, jadidlar merosida vatanparvarlikning ma'naviy-axloqiy asoslari milliy qadriyatlarga hurmat, insonparvarlik, fidoyilik, mas'uliyat va ma'rifatga intilish tamoyillari orqali ifodalanishi aniqlandi. Mazkur fazilatlar shaxsning individual kamoloti bilan bir qatorda, jamiyat manfaatlariga daxldorlik hissini rivojlantirishga ham xizmat qiladi. Shu nuqtayi nazardan, jadidchilik merosi vatanparvarlikni faqat Vatanga muhabbat tuyg'usi sifatida emas, balki ijtimoiy mas'uliyat va bunyodkorlik faoliyatida namoyon bo'ladigan kompleks ma'naviy sifat sifatida talqin etish imkonini beradi.

Uchinchidan, tadqiqot natijalari jadidlar merosidan zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonida foydalanishning muhim pedagogik imkoniyatlarini ko'rsatdi. Jumladan, jadidlar asarlarini tahlil qilish, tarixiy-ma'rifiy loyihalar tashkil etish, munozara va ijodiy topshiriqlardan foydalanish orqali o'quvchilarning tarixiy

Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

tafakkuri, mustaqil fikrlashi, milliy o‘zlikni anglashi va fuqarolik mas’uliyatini rivojlantirish mumkin. Bunda ta’lim mazmunini o‘quvchilarning yosh xususiyatlari va zamonaviy ijtimoiy ehtiyojlariga muvofiq tashkil etish alohida ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, o‘rganish natijalari jadid ma’rifatparvarlari merosining vatanparvarlik tarbiyasi uchun muhim nazariy-metodologik manba ekanligini asoslashga imkon beradi. Mazkur merosning pedagogik imkoniyatlarini zamonaviy ta’lim amaliyotiga maqsadli tatbiq etish yosh avlodda milliy g‘urur, ma’naviy yetuklik, bilimga intilish va Vatan ravnaqiga daxldorlik tuyg‘ularini rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ushbu xulosalar nazariy tahlilga asoslanadi; ularning amaliy samaradorligini aniqlash uchun alohida empirik tadqiqotlar o‘tkazish zarur.

XULOSA

Jadid ma’rifatparvarlari merosida vatanparvarlik g‘oyalarining pedagogik va ma’naviy asoslarini o‘rganish ushbu tarixiy-ma’rifiy merosning yosh avlod tarbiyasidagi nazariy va amaliy ahamiyatini ochib beradi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, Mahmudxo‘ja Behbudiy, Abdulla Avloniy va Abdurauf Fitrat kabi ma’rifatparvarlarning qarashlarida Vatanga muhabbat, milliy o‘zlikni anglash, ilm-ma’rifatga intilish hamda yuksak axloqiy fazilatlarni shakllantirish g‘oyalari o‘zaro uzviy aloqadorlikda namoyon bo‘ladi. Ularning pedagogik merosi vatanparvarlikni shaxsning ma’naviy kamoloti, intellektual salohiyati va ijtimoiy mas’uliyati bilan uyg‘un holda rivojlantirish zarurligini asoslaydi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, jadidlar merosidan ta’lim-tarbiya jarayonida samarali foydalanish o‘quvchilarda milliy qadriyatlarga hurmat, tarixiy xotira, fuqarolik mas’uliyati va Vatan ravnaqiga daxldorlik tuyg‘ularini rivojlantirish uchun muhim pedagogik imkoniyatlar yaratadi. Buning uchun jadidlarning ilmiy-adabiy asarlarini o‘rganish, ularning ma’rifatparvarlik faoliyatini tahlil qilish hamda tarixiy merosni zamonaviy tarbiyaviy yondashuvlar bilan uyg‘unlashtirish maqsadga muvofiqdir.

Xulosa qilib aytganda, jadid ma’rifatparvarlari merosi milliy pedagogik tafakkurning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, undan foydalanish ma’naviy barkamol, mustaqil fikrlaydigan va Vatan taqdiriga befarq bo‘lmagan avlodni tarbiyalashning nazariy asoslarini boyitadi. Shu sababli jadidlar ilgari surgan ma’rifat, axloqiy kamolot va milliy taraqqiyot g‘oyalarini zamonaviy ta’lim tizimiga izchil integratsiya qilish, ularning tarbiyaviy imkoniyatlarini amaliy tadqiqotlar orqali baholash hamda ta’lim muassasalarida maqsadli qo‘llash muhim ilmiy-pedagogik vazifa hisoblanadi.

Latin American Journal of Education
www.lajoe.org

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Avloniy, A. Turkiy guliston yoxud axloq. — Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi davlat ilmiy nashriyoti, 2004. — 94 b.
2. Behbudiy, M. Tanlangan asarlar. — Toshkent: Ma’naviyat, 1997.
3. Behbudiy, M. Tanlangan asarlar. — Toshkent: Ma’naviyat, 2020. — 280 b.
4. Fitrat, A. Tanlangan asarlar. — Toshkent: Ma’naviyat, 2000.
5. Qosimov, B. Milliy uyg‘onish: jasorat, ma’rifat, fidoyilik. — Toshkent: Ma’naviyat, 2002.
6. Qosimov, B. Milliy uyg‘onish davri o‘zbek adabiyoti. — Toshkent: Ma’naviyat, 2004.
7. Dolimov, U. Turkistonda jadid maktablari. — Toshkent: Universitet, 2006.
8. Dolimov, U. Milliy uyg‘onish pedagogikasi. — Toshkent: Noshir, 2012.
9. Karimov, I. A. Yuksak ma’naviyat — yengilmas kuch. — Toshkent: Ma’naviyat, 2008.
10. Odob-axloq kitobi: jadid adabiyoti namoyandalari: Mahmudxo‘ja Behbudiy va boshqalar. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020. — 192 b.